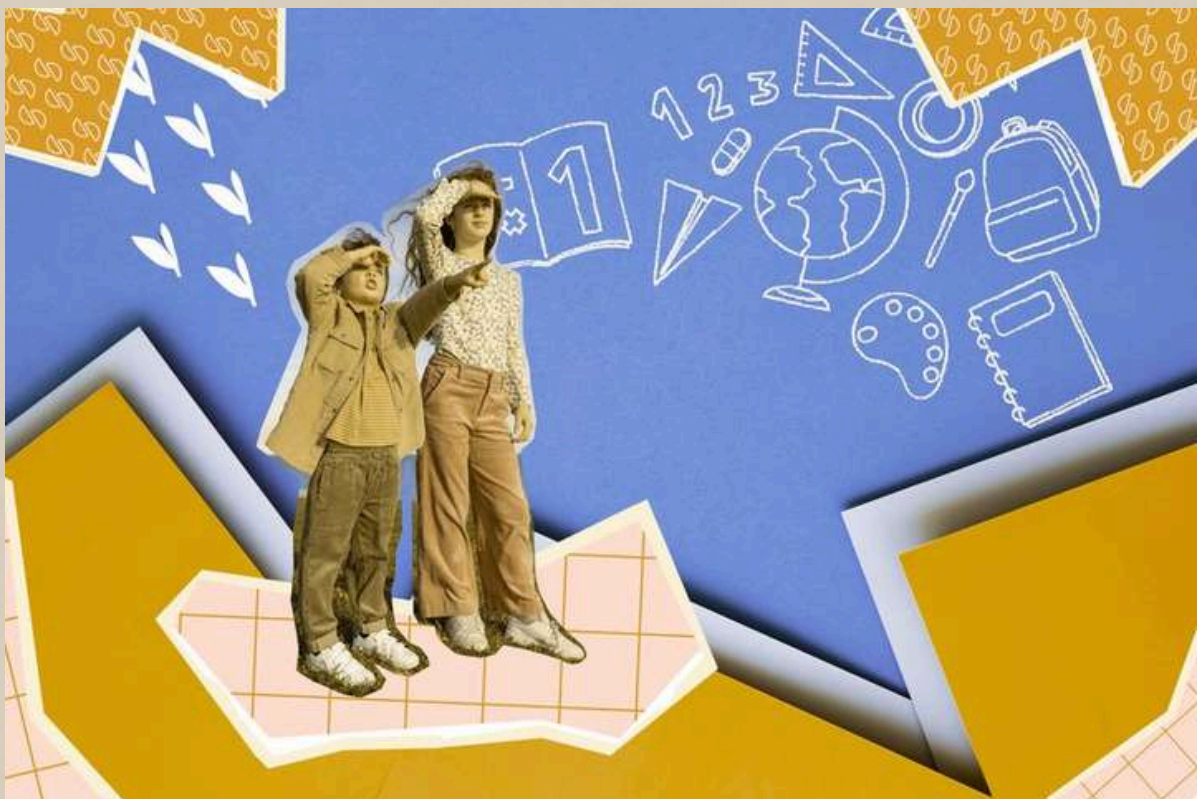

PRIRUČNIK ZA RANI I
PREDŠKOLSKI ODGOJ TE
OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

**DEMOKRACIJA OD SAMOG
POČETKA (GODINE 3–10)**

Vodeće autorice:

Claudia Neves

Monika Pažur

Doprinijele dijelovima teksta:

Marta Abelha

Pedro Abrantes

Ana Patrícia Almeida

Juliana Oliveira

Urednice:

Joanne Barber

Pauliina Jääskeläinen

Pilvikki Lantela

Philippa Mulbery

Istraživačice

Marta Abelha

Pedro Abrantes

Katarina Aladrović Slovaček

Ana Patrícia Almeida

Vlatka Domović

Maja Drvodelić

Vesna Kovač

Claudia Neves

Juliana Oliveira

Monika Pažur

ZAHVALA

Ove Smjernice izradene su u sklopu projekta AECED — „Mijenjanje obrazovanja za demokraciju kroz estetsko i utjelovljeno učenje, respozivne pedagogije i demokraciju u nastajanju“

Zahvaljujemo:

Svim sudionicima i zajednicama učenja koje su sudjelovale u aktivnostima AECED-a kroz različite obrazovne faze, uključujući učenike, odgojitelje i učitelje, voditelje aktivnosti, školsko i institucionalno osoblje te obitelji i partnere iz zajednice.

Nacionalnim timovima u Hrvatskoj, Finskoj, Njemačkoj, Latviji, Portugalu i Ujedinjenom Kraljevstvu na stvaranju dokaza iz prakse koji su izravno oblikovali putove i prakse u ovim Smjernicama.

Članovima konzorcija AECED za njihov doprinos Pedagoškom okviru, transnacionalnoj sintezi (nacionalni slučajevi i komparativna analiza) i drugim resursima.

Recenzentima koji su svojim smjernicama pridonijeli jasnoći, konceptualnoj koherentnosti i praktičnoj uporabljivosti.

Financiranje

Ovaj projekt financiran je iz programa istraživanja i inovacija Europske unije Horizon Europe na temelju Ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava br. 101094052 te od strane organizacije UK Research and Innovation (UKRI) – referentni broj: 10063654.

Odricanje od odgovornosti

Financirano sredstvima Europske unije. Međutim, iznesena stajališta i mišljenja pripadaju isključivo autorima i ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Agencije. Ni Europska unija ni tijela koja dodjeljuju sredstva ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Naslov i licenca

Smjernice za rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje © 2026 Konzorcij AECED: (Sveučilište u Laponiji — Finska, Sveučilište Hertfordshire — Ujedinjeno Kraljevstvo, Sveučilište Marburg — Njemačka, Universidade Aberta — Portugal, Tehničko sveučilište Riga — Latvija, Sveučilište u Zagrebu — Hrvatska).

Ovo djelo licencirano je pod licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). Za pregled kopije ove licence posjetite <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Pristupačnost i korištenje s alatima za čitanje naglas

Ovaj dokument osmišljen je kako bi podržao korištenje s alatima za čitanje naglas i asistivnim tehnologijama. Tekst je organiziran u jasnu, numeriranu strukturu i predstavljen u logičnom redoslijedu čitanja kako bi podržao audio čitanje. Slike i dijagrami uključuju alternativni tekst kada nose značenje.

Radi lakšeg snalaženja, na zahtjev je dostupnai pristupačna verzija dokumenta u Word formatu.

Svi dijagrami i tablice u ovom dokumentu popraćeni su kratkim objašnjenjima kako bi se osigurala pristupačnost čitateljima koji koriste čitače zaslona ili alate za čitanje naglas.

Ovaj dokument može se citirati kao:

AECED Consortium (2026). Demokracija od samog početka (3–10 godina): Smjernice za rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje. DOI: [10.5281/zenodo.18613589](https://doi.org/10.5281/zenodo.18613589)

SADRŽAJ

1. Uvod
2. Zašto je AELD važan u ranom i predškolskom odgoju i osnovnoškolskom obrazovanju
3. Demokratske vrijednosti u okruženjima ranog i predškolskog odgoja i osnovnoškolskog obrazovanja
4. Demokratska načela u ranom i predškolskom odgoju i osnovnoškolskom obrazovanju
5. Osjećaj za demokraciju
6. Responzivna pedagogija
7. Uvažavajući pogled
8. Oblikovanje AELD okruženja u ranom i predškolskom odgoju i osnovnoškolskom obrazovanju
9. Svakodnevne prakse koje oživotvoruju demokraciju
10. Poticaji za refleksiju odgojitelja i učitelja
11. Zaključak: estetska i utjelovljena praksa demokracije od rane dobi

1 . UVOD

Prostori ranog odgoja i primarnog obrazovanja prva su zajednička mjesta u kojima se djeca susreću s time što znači živjeti, učiti i sudjelovati s drugima. U tim se okruženjima demokracija ne doživljava kroz formalne institucije ili procedure, nego kroz svakodnevne susrete: dijeljenje materijala, pregovaranje o prostoru, čekanje reda, izražavanje osjećaja, zamišljanje mogućnosti i rješavanje malih sukoba. Ti mikrotrenuci omogućuju djeci da osjete pripadnost, pravednost, agenciju i skrb.

Estetsko i utjelovljeno učenje za demokraciju (AELD) počiva na tom razumijevanju. Djeca stvaraju značenje kroz tijelo, osjetila, emocije, geste i maštu. Kada se kreću, igraju, crtaju, glume ili pripovijedaju, ona ne usvajaju samo sadržaje — ona sudjeluju u zajednici. Njihove geste, tišine, izbori i suradnje otkrivaju rane oblike demokratskog razumijevanja: kako slušati, kako uključiti druge, kako izraziti potrebu, kako pregovarati o perspektivama i kako oblikovati zajedničko iskustvo.

Zbog toga je rano djetinjstvo snažan trenutak za demokraciju-kao-postajanje. Mnogo prije nego što djeca mogu verbalno izraziti demokratske ideje, ona demokraciju doživljavaju kao proživljenu i utjelovljenu. AELD potvrđuje da ti rani susreti čine temelj osjećaj za demokraciju - djetetove rastuće sposobnosti da uoči pravednost i isključenost, odgovori na emocije drugih, zauzme perspektivu te sudjeluje s pažnjom i odgovornošću.

Ove Smjernice podržavaju odgojitelje i učitelje za demokraciju u stvaranju okruženja u kojima se demokracija ne odgađa, nego živi sada. Kroz jednostavne rutine, multimodalne poticaje i responzivne interakcije djeca uče sudjelovati kao vrijedni članovi zajedničkog svijeta. AELD ne traži od odgojitelja i učitelja da dodaju nove predmete ili dodatne zadatke; umjesto toga, preoblikuje ono što se već događa u učionicama — igru, dijalog, suradnju, kreativno istraživanje — tako da demokratski potencijal tih praksi postane vidljiv i namjeren.

U konačnici, ove Smjernice pozivaju odgojitelje i učitelje za demokraciju da prepoznaju i njeguju estetske i utjelovljene načine na koje se djeca povezuju jedni s drugima. Demokracija raste kroz te male interakcije - kroz ritmove igre, hrabrost da se izrazi osjećaj, nježnost slušanja i zajedničku maštu koja drži skupinu na okupu. AELD pomaže odgojiteljima i učiteljima za demokraciju da te svakodnevne interakcije vide kao prilike za njegovanje demokratskog života od samog početka.

KRATAK UVOD U ALED

Estetsko i utjelovljeno učenje za demokraciju (AELD) prepoznaje da djeca uče sudjelovati u demokratskom životu kroz svoja tijela, osjetila, emocije, odnose i maštu.

U okruženjima ranog odgoja i primarnog obrazovanja demokracija nije apstraktna - ranog odgoja i primarnog obrazovanja ona se pojavljuje u tome kako djeca pregovaraju o prostoru, izražavaju osjećaje, slušaju druge, donose odluke i uključuju se u zajedničke aktivnosti.

AELD povezuje:

- demokratske vrijednosti (sloboda, jednakost i pravednost, responzivnost)
- demokratska načela (dijeljenje moći, transformirajući dijalog, cjelovito učenje, relacijska dobrobit)
- osjećaj za demokraciju - dječju utjelovljenu svijest o pravednosti, pripadnosti i odgovornosti
- responzivnu pedagogiju - usklađivanje s dječjim ritmovima, emocijama i signalima
- uvažavajući pogled - gledanje drugih s otvorenosću, znatiželjom i poštovanjem

Ove Smjernice pokazuje kako ti pojmovi mogu poprimiti oblik u svakodnevnoj praksi s djecom u dobi od 3 do 10 godina.

KAKO KORISTITI OVE SMJERNICE

Ove Smjernice možete koristiti na različite načine, ovisno o svojim potrebama:

- Brzi početak: idite izravno na dijelove koji prikazuju prakse i radne primjere.
- Konceptualno utemeljenje: proučite dijelove o demokratskim vrijednostima, načelima i osjećaju za demokraciju
- Podrška u oblikovanju: istražite putove i primjere koji prikazuju kako se AELD može provoditi.
- Refleksija: koristite poticaje za odgojitelje i učitelje kako biste produbili svijest o demokratskim procesima u svakodnevnom životu učionice.
- Prošireni alati: potražite upućivanja na prateći praktični priručnik, dodatne materijale, predloške i varijacije aktivnosti.

Ove su Smjernice modularne i može se čitati linearno ili konzultirati prema potrebi.

KOME SU OVE SMJERNICE NAMIJENJENE?

Ove smjernice podržavaju:

- odgojitelje i učitelje u okruženjima ranog i predškolskog odgoja i osnovnoškolskog obrazovanja, odgojitelje i učitelje za demokraciju te asistente
- voditelje vrtića i škola (ravnatelje, voditelje, stručne suradnike) koji pomažu oblikovati demokratske uvjete za učenje
- kulturne, umjetničke i partnere iz zajednice
- obitelji i skrbnike zainteresirane za rana demokratska iskustva djece

U ovim Smjernicama izraz „odgojitelji i učitelji za demokraciju” odnosi se na odgojitelje, učitelje, obrazovne praktičare i odrasle koji svijesno i namjerno njeguju demokratski život u svakodnevnom učenju.

O PEDAGOŠKOJ EKOLOGIJI AELD-A

Estetsko i utjelovljeno učenje za demokraciju (AELD) podržano je trodijelnom pedagoškom ekologijom:

Pedagoški okvir

Izlaže konceptualne temelje AELD-a, uključujući demokratske vrijednosti, demokratska načela, osjećaj za demokraciju, responzivnu pedagogiju i uvažavajući pogled. Ti pojmovi prožimaju sve smjernice specifične za pojedine faze.

Smjernice specifične za pojedine faze

Prevode Smjernice u putove prilagođene različitim obrazovnim kontekstima: rani i predškolsko odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje, srednje obrazovanje, visoko obrazovanje te obrazovanje odraslih i stručno učenje.

Ove su smjernice usmjerene na djecu od 3 do 10 godina i pomažu odgojiteljima i učiteljima za demokraciju njegovati osjećaj za demokraciju kroz svakodnevna utjelovljena i relacijska iskustva.

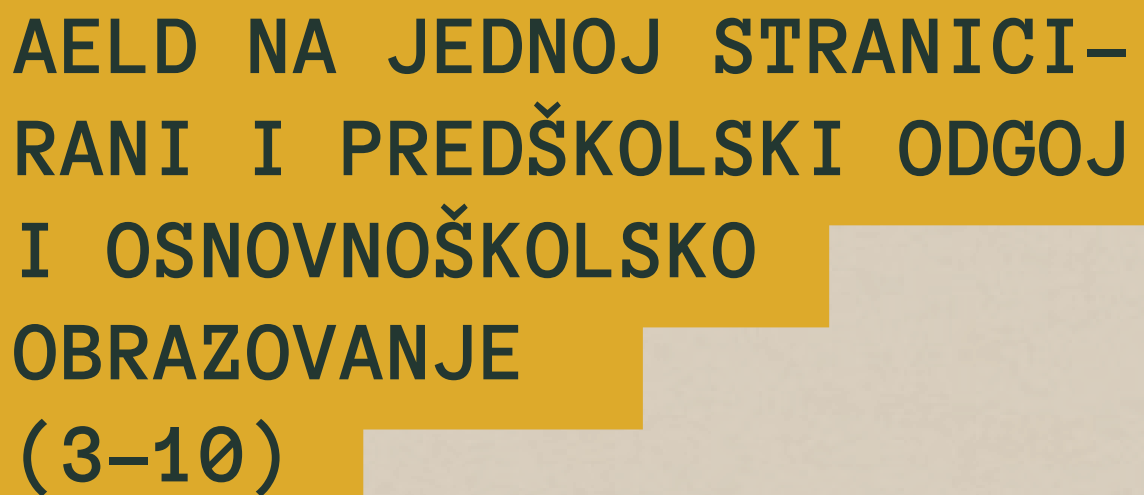
Prateći praktični priručnik

Pruža transverzalne alate za podršku provedbi, uključujući kartice aktivnosti, predloške, proširene primjere i resurse za planiranje. Kratki primjeri pojavljuju se u ovim Smjernicama; duži materijali, varijacije i predlošci mogu se pronaći u Pratećem praktičnom priručniku.

Zajedno, ove razine tvore živu ekologiju Estetskog i utjelovljenog učenja za demokraciju (AELD).

Ovaj dijagram pokazuje kako Pedagoški okvir, smjernice specifične za pojedine faze i prateći Praktični priručnik djeluju zajedno kao trodijelna ekologija koja podržava provedbu AELD-a.

AELD NA JEDNOJ STRANICI- RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE (3-10)

Sljedeća stranica sažima ključne pojmove i prakse AELD-a za dob od 3 do 10 godina.

KRATKA MAPA ONOGA ŠTO JE VAŽNO I KAKO TO OŽIVJETI U PRAKSI

Demokratske vrijednosti – temelj

Te vrijednosti oblikuju način na koji gledamo djecu i kako ih okruženja za učenje prihvaćaju.

- sloboda – prostor za istraživanje, izbor, kretanje i maštu unutar brižnih granica
- jednakost i pravednost – važna je prisutnost svakog djeteta; sudjelovanje postaje moguće kroz višestruke izražajne putove
- responzivnost – odgojitelji i učitelji za demokraciju i djeca prilagođavaju se jedni drugima prema signalima, ritmovima, emocijama i idejama

Demokratska načela – kako vrijednosti postaju praksa

- dijeljenje moći – djeca utječu na odluke, uloge i tijek svakodnevnog života
- transformirajući dijalog – dijalog se odvija kroz riječi, geste, crtanje, kretanje, pripovijedanje i čuđenje
- cjelovito učenje – mišljenje, osjećanje, opažanje i maštanje djeluju zajedno
- relacijska dobrobit – sigurnost, povjerenje i uzajamna skrb tretiraju se kao nužni uvjeti

Osjećaj za demokraciju – ono s čim djeca odrastaju

Osjećajna, utjelovljena svijest o:

- pravednosti i uključivanju/isključivanju
- emocijama (vlastitima i tuđima)
- zauzimanju perspektive i empatiji
- odgovornosti za zajedničke prostore i pripadnosti zajednici

To je temeljni razvojni ishod AELD-a u ovoj fazi.

Okruženja koja

- potiču sudjelovanje („Ovdje pripadaš”)
- podržavaju multimodalno izražavanje (mnogo načina govorenja)
- pružaju ritmičku fleksibilnost (vrijeme za dubinu, povratak, ponavljanje)
- čuvaju drže s pažnjom (prostori emocionalne sigurnosti)
- podržavaju maštu kao oblik znanja
- utjelovljuju uvažavajući pogled (dječji rad i prisutnost se vrednuju)

ESvakodnevne prakse – gdje demokracija živi

- krugovi priča, provjere emocija, mini-vijeća
- kretanje, crtanje, građenje, drama, igra, rotirajuće uloge i zajedničke rutine
- pregovaranje o sukobu blagim pogledom i pažljivim slušanjem
- mikro-prakse skrbi: ustupanje prostora, nuđenje pomoći, uočavanje drugih

- Pedagoški stavovi – kako odgojno-obrazovni djelatnici „stoje“ u odnosu na AELD
- suučenicima koji istražuju s djecom
- oblikovatelji estetskih, multimodalnih i responzivnih okruženja
- poticatelji učenikovog djelovanja, a ne distributeri zadataka
- praktičari uzajamnog uvažavajućeg pogleda, koji modeliraju i poučavaju blago, poštujuće gledanje
- graditelji suradničke klime s kolegama i obiteljima

PUT PREMA NJEGOVANJU DEMOKRACIJE U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU TE OSNOVNOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU

Ovaj dijagram puta pokazuje kako se demokracija njeguje kroz svakodnevni odgojno-obrazovni život. Demokratske vrijednosti pružaju temelj, demokratska načela prevode vrijednosti u praksu, a ishod je dječji osjećaj za demokraciju. Prikaz ističe tri ključna područja koja oblikuju taj proces: pedagoške stavove odgojitelja i učitelja, kvalitetu okruženja za učenje i svakodnevne prakse koje oživotvoruju demokraciju.

2. ZAŠTO JE AELD VAŽAN U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OSNOVNOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU

Rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje pružaju jedinstven prozor u demokratski život. Djeca od 3 do 10 godina uče kroz kretanje, igru, senzorno istraživanje, odnose, ritmove, emocije i maštu. Mnogo prije nego što se demokratske ideje mogu verbalno izraziti, djeca demokraciju doživljavaju kao nešto što se osjeća u tijelu i živi s drugima.

AELD prepoznaje da ti rani oblici učenja nisu odvojeni od demokratskog razvoja - oni su njegov temelj. Djeca se svakodnevno susreću s demokracijom dok pregovaraju o prostoru, izražavaju potrebe, surađuju, slušaju, upravljaju sukobom ili se uključuju u zajedničku aktivnost. Ti susreti oblikuju njihov nastajući osjećaj za demokraciju: utjelovljenu svijest o pravednosti, pripadnosti, odgovornosti i povezanosti.

U ovoj se fazi demokracija doživljava kroz svakodnevni život:

- u načinu na koji dijete ustupa prostor vršnjaku
- u zajedničkom ritmu skupine koja nešto gradi zajedno
- u hrabrosti da se izrazi osjećaj
- u mašti koja djeci omogućuje istraživanje različitih perspektiva
- u zajedničkom naporu da se popravi sukob

Takvi trenuci produbljuju dječje razumijevanje agencije i sudjelovanja.

Pomažu im da nauče kako je njihova prisutnost važna, kako njihovi postupci utječu na skupinu i kako njihovi osjećaji i ideje oblikuju zajednička iskustva.

AELD podržava to demokratsko učenje jačanjem uvjeta koji sudjelovanje čine mogućim:

- pripadnost i emocionalna sigurnost, kako bi se djeca osjećala pozvanima na uključivanje
 - višestruki izražajni jezici, kako bi sva djeca - uključujući višejezične učenike i one koji komuniciraju neverbalno - imala smislene načine doprinosa
 - relacijsko povjerenje koje se gradi kroz uzajamni uvažavajući pogled
 - fleksibilno vrijeme i tempo, koji omogućuju da se emocije, pitanja i ideje razvijaju
 - pažljiva responzivnost, u kojoj dječji signali usmjeravaju tijek učenja

Kada su ti uvjeti prisutni, demokracija postaje nešto što djeca mogu činiti, a ne samo nešto o čemu slušaju. Ona uvježbavaju slušanje, pregovaranje, preuzimanje odgovornosti i brigu za druge - vještine koje prirodno rastu iz utjelovljenih, relacijskih i imaginativnih iskustava.

AELD ne dodaje izvannastavne sadržaje. Umjesto toga, nudi odgojiteljima i učiteljima za demokraciju način da prepoznaju i namjerno njeguju demokratske mogućnosti koje su već ugrađene u svakodnevne rutine, interakcije i kreativne procese. Poznate aktivnosti - pripovijedanje, crtanje, kretanje, suradnička igra - postaju prilike za dublje sudjelovanje, empatiju, zauzimanje perspektive i zajedničko stvaranje značenja.

U konačnici, AELD je važan u ranom i predškolskom odgoju i osnovnoškolskom obrazovanju jer osigurava da se demokracija ne odgađa. Djeca demokraciju uče tako što je žive: kroz gestu, maštu, emociju, prisutnost, suradnju i zajedničko tkanje svakodnevnog života učionice.

DOKAZI NA KOJIMA SE TEMELJE SMJERNICE

Ove Smjernice temelje se na dokazima iz prakse prikupljenima u okruženjima ranog i predškolskog odgoja i osnovnoškolskog obrazovanja tijekom projekta AECED. Opažanja, dječji postupci i refleksije odgojitelja i učitelja za demokraciju te lokalni dijalozi otkrili su ponavljajuće obrasce u tome kako demokratsko učenje nastaje u svakodnevnoj praksi. Kroz različite kontekste naučili smo da:

- djeca izražavaju demokratsko razumijevanje kroz kretanje, gestu, priču i igru. Njihovo multimodalno sudjelovanje pokazuje rane oblike pregovaranja, empatije i zajedničkog stvaranja značenja.
- emocionalna sigurnost i blag tempo su važni. Djeca se dublje uključuju kada se ritmovi uspire, kada je oklijevanje dobrodošlo i kada je prisutno relacijsko povjerenje.
- multimodalni putovi jačaju pravednost. Pružanje različitih načina sudjelovanja - crtanje, kretanje, zvuk, građenje, pripovijedanje - podržava uključivost i omogućuje djeci s različitim komunikacijskim stilovima smislen doprinos.
- responzivnost odgojitelja i učitelja oblikuje demokratske mogućnosti. Usklađenost, prihvaćanje i fleksibilnost stvaraju uvjete u kojima dječji osjećaj za demokraciju može rasti.
- zajedničke aktivnosti čine demokratske procese vidljivima. Suradnička igra, zajedničko građenje i zajedničko pripovijedanje pomažu djeci uvježbavati zauzimanje perspektive, odgovornost i skrb.

Ti uvidi oblikuju vrijednosti, načela, primjere i prakse opisane u ovim Smjernicama.

ODGOVORNO UVOĐENJE DEMOKRATSKOG RADA

Tijekom projekta AECED odgojitelji i učitelji za demokraciju istaknuli su da se demokratski rad u školama ponekad može pogrešno razumjeti kao političko usmjeravanje ili ideološka poduka. Ta je zabrinutost posebno prisutna u kontekstima u kojima je demokracija osjetljiva tema ili gdje se odgojitelji i učitelji za demokraciju boje osude ako je obrađuju. Kako bi se izbjegla ta pogrešna tumačenja, AELD demokraciju prikazuje kao relacijsku, ljudsku i svakodnevnu praksu, a ne kao političko stajalište.

U ranom i predškolskom odgoju i osnovnoškolskom obrazovanju demokratsko učenje nastaje kroz dječje geste, emocije, izbore, priče, pregovore i zajedničke aktivnosti. Ono se osjeća u načinu na koji djeca uključuju jedni druge, snalaze se u sukobu, izražavaju ideje i sudjeluju u zajedničkom životu skupine. Odgovorno uvođenje demokratskog rada znači pomoći djeci da dožive te oblike pripadnosti, pravednosti i skrbi bez povezivanja s formalnim institucijama, stranačkom politikom ili ideološkim raspravama.

Stavljanje demokracije u okvire svakodnevnog relacijskog života gradi povjerenje s obiteljima, zajednicama i kolegama. Time se odgojiteljima i učiteljima za demokraciju poručuje da AELD od njih ne traži poučavanje političkih sadržaja, nego podržavanje djece u razvoju osjećaja i sposobnosti koje demokratsko sudjelovanje čine mogućim.

ESTETSKE I UTJELOVLJENE PRAKSE ZA SVE

Estetske i utjelovljene prakse u AELD-u ne zahtijevaju umjetničku stručnost, posebne vještine ili određene talente. One su dio svakodnevnog života u ranom odgoju i primarnom obrazovanju: način na koji se djeca kreću, gestikuliraju, igraju, crtaju, grade, zamišljaju i povezuju. Te su prakse dostupne svoj djeci i svim odgojiteljima i učiteljima te podržavaju demokraciju oslanjajući se na tijelo, osjetila, emocije i zajednička iskustva koja svi donose u okruženje za učenje. Takvo uključivo razumijevanje estetike pomaže ukloniti pritisak ili strah. Ono podržava pravednost - osiguravajući da svako dijete i svaki odgojitelj i učitelj mogu smisleno sudjelovati u demokratskom učenju kroz jednostavne, svakodnevne, utjelovljene interakcije.

3. DEMOKRATSKE VRIJEDNOSTI U OKRUŽENJIMA RANOG UČENJA

Demokratske vrijednosti usmjeravaju kako djeca i odgojitelji i učitelji za demokraciju sudjeluju, odnose se i supostoje u okruženjima ranog i predškolskog odgoja i osnovnoškolskog obrazovanja. U AELD-u se vrijednosti ne poučavaju kao apstraktne ideje. Umjesto toga, one se osjećaju, provode i doživljavaju u svakodnevnim interakcijama, kreativnim procesima i zajedničkim ritmovima života učionice.

Pedagoški okvir AECED-a prepoznaje tri temeljne demokratske vrijednosti:

1. Sloboda
2. Jednakost i pravednost
3. Responzivnost

Te vrijednosti oblikuju uvjete u kojima djeca uče sudjelovati kao članovi demokratske zajednice.

SLOBODA

Sloboda u ranom djetinjstvu nije neograničen izbor ili nestrukturirana autonomija. U AELD-u sloboda znači imati prostor za izražavanje, eksperimentiranje, doprinos i kretanje unutar zajednice koja poštuje način postojanja svakog djeteta. Djeca doživljavaju slobodu kroz višestruke izražajne jezike - gestu, pokret, crtanje, zvuk, priču, materijale - i kroz prilike da utječu na zajedničku aktivnost.

Sloboda raste kada se djeca osjećaju sigurno preuzeti inicijativu, istraživati neizvjesnost, isprobavati ideje, pregovarati o mogućnostima i unositi svoje jedinstvene perspektive u skupinu.

AECED slučaj 14/15: Portugal — rani odgoj i primarno obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Tijekom aktivnosti utemeljene na pokretu učitelj poziva djecu da istraže kako tijela „stvaraju prostor” jedni drugima. Dok se skupina kreće, neka djeca primjećuju trenutke kada su uvučena u krug — i trenutke kada ostaju izvan njega. Učitelj zaustavlja aktivnost i poziva djecu da imenuju što je djelovalo uključujuće, a što isključujuće. Razred zatim pokušava ponovno, prilagođavajući pokrete tako da pridruživanje postane lakše. Ovdje se demokracija uči kao osjetilno iskustvo moći i pripadnosti - a ne samo kao izgovoreno pravilo.

JEDNAKOST I PRAVIČNOST

Jednakost i pravičnost odnose se na pravo djece na smisleno sudjelovanje, bez obzira na jezik, podrijetlo, komunikacijski stil ili razvojni tempo. U AELD-u:

Jednakost osigurava da su prisutnost i doprinos svakog djeteta važni.

Pravičnost osigurava da svako dijete ima podršku koja mu je potrebna za puno sudjelovanje.

Te vrijednosti postaju vidljive u načinu na koji djeca dijele prostor, u tome kako se odgojitelji i učitelji za demokraciju usklađuju s tišom ili nesigurnijom djecom te kako strukture učionice omogućuju višestruke načine uključivanja. Pravičnost se ostvaruje kada odgojitelji i učitelji za demokraciju prilagođavaju uvjete - materijale, vrijeme, grupiranja, poticaje - tako da sva djeca mogu sudjelovati dostojanstveno.

AECED slučaj 14/15: Portugal — rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Skupina izrađuje zajednički mural na tuemu „dobar zajednički život”. Djeca predlažu boje, simbole i mjesta na kojima bi elementi trebali stajati. Kada se dvije ideje sukobe, učitelj ne odlučuje umjesto njih; umjesto toga, skupina isprobava alternative (premještanje dijelova, slojevito slaganje oblika, kombiniranje motiva). Završni mural nosi vidljive tragove pregovaranja - zajedničku odluku donesenu kroz isprobavanje, slušanje i preispitivanje. U tom trenutku djeca uvježbavaju djelovanje s odgovornošću, jer svaki izbor mijenja zajednički prostor.

RESPONZIVNOST

Responzivnost je vrijednost koja demokratski život čini mogućim u okruženjima ranog odgoja i primarnog obrazovanja. Ona znači usklađivanje s dječjim signalima, emocijama, ritmovima, oklijevanjima i značenjima koja se pojavljuju te odgovaranje na načine koji poštuju njihovu agenciju i relacijske potrebe.

Responzivnost nije pasivna - ona je demokratski stav. Odgojitelji i učitelji za demokraciju i djeca zajednički stvaraju značenje tako da primjećuju i prilagođavaju se jedni drugima. Kroz responzivnost djeca uče da:

- su njihovi osjećaji su važni
- su njihove ideje utječu na druge
- mogu pomoći u oblikovanju aktivnosti koja se odvija
- odnosi zahtijevaju pažnju i skrb

Responzivnost postavlja temelj osjećaja za demokraciju poučavajući djecu kako slušati, uzimati u obzir iskustva drugih i djelovati sa sviješću o skupini.

AECED slučaj 14/15: Portugal - rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Djeca izrađuju crteže (ili fotografiraju) mjesta u školi na kojima se osjećaju sigurno, saslušano ili zanemareno. U krugu svatko podijeli jednu sliku i objasni što ona prikazuje. Učitelj pomaže skupini uočiti obrasce („mnogi od nas odabrali su isti kutak”, „neka mjesta djeluju zatvoreno”). Zajedno odabiru jednu malu promjenu koju će isprobati sljedećeg tjedna (npr. novi „prostor dobrodošlice”, drukčije načine pozivanja nekoga u igru). Slika postaje demokratski alat: ona osjećaje čini predmetom razgovora i pretvara uočavanje u zajedničko djelovanje.

Te se vrijednosti ne pojavljuju odvojeno u dječjem iskustvu. One su isprepletene u svakodnevnom životu: sloboda treba pravednost; pravednost zahtijeva responzivnost; responzivnost jača slobodu. Zajedno stvaraju demokratske uvjete koji djeci omogućuju sudjelovanje, maštanje, pregovaranje i razvoj osjećaja za demokraciju na utjelovljene i relacijske načine.

4. DEMOKRATSKA NAČELA U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OSNOVNOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU

Demokratska načela opisuju kako se demokratske vrijednosti provode u svakodnevnom pedagoškom životu. Ona čine vrijednosti slobode, jednakosti i pravednosti te responzivnosti operativnima u učionicama ranog odgoja i primarnog obrazovanja. Ta načela pomažu odgojiteljima i učiteljima za demokraciju oblikovati interakcije, okruženja i rutine tako da djeca demokraciju doživljavaju ne kao apstraktnu ideju, nego kao način zajedničkog života.

Prema Pedagoškom okviru AECED-a, AELD je utemeljen na četiri demokratska načela:

1. dijeljenje moći
2. transformirajući dijalog
3. cjelovito učenje
4. relacijska dobrobit

Ta načela podržavaju dječji osjećaj za demokraciju i usmjeravaju oblikovanje aktivnosti, okruženja i odgovora odgojitelja i učitelja.

DIJELJENJE MOĆI

Tijekom zajedničke aktivnosti građenja jedno dijete predlaže da se struktura nagne kako bi „izgledalo kao da sluša”. Skupina zastaje i isprobava tu ideju, prilagođava kutove i provjerava što se mijenja. Učitelj slijedi djecu, pitajući ih što primjećuju i što žele pokušati dalje.

Djetetov maštoviti doprinos preoblikuje zajednički plan i postaje dio grupnog odlučivanja. U tom je trenutku dijeljenje moći vidljivo: djetetova ideja mijenja ono što je moguće za sve.

AECED slučaj 14/15: Portugal - rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje

Dijeljenje moći znači stvarati uvjete u kojima djeca mogu utjecati na smjer, tempo i značenje zajedničkih aktivnosti. Umjesto da usmjeravaju svaki korak, odgojitelji i učitelji za demokraciju ostavljaju prostor za dječje ideje, pitanja, emocije i inicijative koje se pojavljuju. Dijeljenje moći nije odsutnost vodstva - ono je relacijska odgovornosti u vođenju. U ranog i predškolskog odgoja i osnovnoškolskog obrazovanja obrazovanja dijeljenje moći doživljava se kada:

- dječje ideje smisleno oblikuju odluke skupine
- materijali i prostori mogu se koristiti fleksibilno
- rutine omogućuju zajednički stvorene dogovore
- odgojitelji i učitelji za demokraciju slijede dječje signale umjesto da nameću unaprijed određene ishode

Dijeljenje moći jača dječji osjećaj agencije, odgovornosti i pripadnosti.

TRANSFORMATIVNI DIJALOG

Nakon čitanja priče u kojoj se lik suočava s teškim izborom, učitelj poziva djecu da napišu (ili izdiktiraju) kratko pismo tom liku. Djeca nude različite savjete i objašnjavaju zašto: neka se usredotočuju na pravdu, druga na skrb ili hrabrost. Dok naglas čitaju svoja pisma, dijalog se mijenja - djeca počinju odgovarati na razloge jedni drugih, a ne samo iznositi mišljenja. Učitelj im pomaže uočiti kako osjećaji i vrijednosti oblikuju odluke, a razred se vraća tom trenutku iz priče s novim mogućnostima. Ovdje dijalog postaje transformativan: skupina uči ostati uz neslaganje, slušati razloge i zajednički preispitivati ono što misli.

AECED slučaj 2: Hrvatska — osnovnoškolsko obrazovanje.

Transformativni dijalog odnosi se na komunikaciju koja nešto mijenja — perspektivu, osjećaj, odnos ili zajednički smjer aktivnosti. Uključuje slušanje, tumačenje, postavljanje pitanja, odgovaranje i dopuštanje da se pojave nova značenja.

Dijalog postaje transformirajući kada:

- dječje priče preoblikuju razumijevanje skupine
 - neslaganja vode do novih uvida
 - emocije se prepoznaju i zajedno prorađuju
 - neverbalni izrazi (gesta, ritam, crtež)
- prepoznaju se kao doprinosi

U AELD-u dijalog je multimodalan, utjelovljen i afektivan — nije ograničen samo na govorni jezik.

CJELOVITO UČENJE

Cjelovito učenje prepoznaje da djeca misle, osjećaju, kreću se, zamišljaju i povezuju se kroz integrirane procese. Znanje ne dolazi samo kroz verbalno zaključivanje, nego i kroz utjelovljena, emocionalna, osjetilna i imaginativna iskustva.

Cjelovito učenje je demokratsko jer:

- vrednuje višestruke oblike inteligencije
 - omogućuje puno sudjelovanje djece koja komuniciraju na različite načine
 - uvažava cjelovito dijete, a ne samo njegovu kognitivnu izvedbu
 - podržava kreativnost, empatiju i relacijsko razumijevanje

U AELD-u cjelovito učenje povezuje osjetilno istraživanje, kretanje, pripovijedanje, umjetnost, igru i refleksiju kako bi potaknulo sveobuhvatan pristup učenju.

Razred izrađuje lik „na zidu” koji predstavlja člana zajednice (npr. pridošlicu, tiho dijete, pomagača u razredu). Djeca dodaju riječi ili slike unutar obrisa (osjećaji/potrebe) i izvan njega (što drugi pretpostavljaju). U aktivnosti „vrući stolac” učenici postavljaju liku pitanja: Što želiš da drugi primijete? Što ti se čini nepravednim? Učitelj podržava djecu da govore liku, a ne o osobi, čuvajući emocionalnu sigurnost. Kroz dramu djeca uvježbavaju viđenje drugoga i prepoznavanje kako glas i položaj oblikuju sudjelovanje.

AECED slučaj 2: Hrvatska — osnovnoškolsko obrazovanje.

RELACIJSKA DOBROBIT

Nakon brze dramske igre odgojitelj i učitelj kaže: „Molim, minuta.” Djeca se zaustavljaju, dišu i svatko kaže jednu riječ: „isključeno”, „uzbuđeno”, „zbunjeno”, „ponosno”.

Učitelj bira dvije riječi kako bi otvorio kratak razgovor: Što je nekome pomoglo da se osjeća uključenim? Zbog čega se netko osjećao maleno? Skupina zatim ponavlja aktivnost uz jednu dogovorenu promjenu koja će olakšati sudjelovanje. Ovdje se demokracija pojavljuje kao praksa + dorada: razred uči prilagođavati uvjete igre kako bi više djece moglo pripadati.

AECED slučaj 2: Hrvatska — osnovnoškolsko obrazovanje.

Relacijska dobrobit odnosi se na kvalitetu odnosa u odgojnoj skupini ili u učionici - među djecom, između djece i odgojitelja i učitelja za demokraciju te unutar skupine u cjelini. Nastaje kroz skrb, povjerenje, slušanje, usklađenost i zajedničke ritmove. Relacijska dobrobit podržava demokraciju zato što:

- djeca osjećaju sigurnost za sudjelovanje kada se osjećaju viđeno i prihvaćeno
 - sukobima se može pristupiti s empatijom, što podržava obnovu odnosa
 - pripadnost omogućuje slobodu i spremnost na preuzimanje rizika
 - uzajamna pažnja potiče suradnju

Ovo je načelo duboko povezano s uvažavajućim pogledom i responzivnom pedagogijom, koji pomažu u stvaranju ozračja u kojem djeca mogu napredovati.

Ova četiri načela pomažu odgojiteljima i učiteljima oblikovati okruženja i interakcije u kojima djeca mogu istinski sudjelovati, izražavati se, pregovarati o perspektivama i graditi povezanosti. Zajedno podržavaju razvoj osjećaj za demokraciju i osiguravaju da svakodnevni život učionice postane iskustvo demokracije na djelu.

5. OSJEĆAJ ZA DEMOKRACIJU

Osjećaj za demokraciju središnji je pojam u estetskom i utjelovljenom učenju za demokraciju (AELD). Odnosi se na djetetovu rastuću, utjelovljenu svjesnost o sebi, drugima i zajedničkom svijetu te na njegovu sposobnost da se odnosi s pravednošću, brigom, znatiželjom i odgovornošću. Raste kroz svakodnevna iskustva sudjelovanja s drugima - kroz kretanje, emocije, maštu, geste, tišinu i dijalog.

Osjećaj za demokraciju nije vještina ni ponašanje koje se poučava. To je relacijska i afektivna usmjerenost koja se razvija tijekom vremena, kako djeca počinju razumijevati da su njihovi postupci važni, kako drugi odgovaraju i kako se skupina oblikuje zajedničkom aktivnošću. Postaje vidljiv kada djeca:

- primjećuju pravednost ili nepravednost
- izražavaju brigu ili znatiželju prema drugima
- uključuju vršnjaka ili mu ustupaju prostor
- zauzimaju perspektivu ili prilagođavaju vlastiti tempo
- usklađuju se s emocionalnim ozračjem skupine
- usude se pridonijeti idejom ili izraziti osjećaj
- popravljaju nesporazume
- doživljavaju pripadnost

AELD podržava djecu u razvoju tog osjećaja stvaranjem uvjeta u kojima mogu supostojati, zamišljati, pregovarati i surađivati na načine koji uvažavaju demokratske vrijednosti i načela.

KAKO SE OSJEĆAJ ZA DEMOKRACIJU POJAVLJUJE

Osjećaj za demokraciju pojavljuje se kroz:

- tijelo: kretanje, držanje, blizinu, gestu, ritam
- emocije: uzbuđenje, oklijevanje, frustraciju, empatiju
- maštu: simboličku igru, dramsko izražavanje, pripovijedanje
- odnose: primjećivanje drugih, biti primijećen, davanje i primanje skrbi
- stvaranje značenja: zajedničko tumačenje događaja, suoblikovanje priča

Dječji rani susreti s demokracijom osjećaju se, a nisu formalni. Oni se žive u trenucima čekanja reda, zajedničkog ritma, popravljivanja sukoba, imaginativne suradnje i nježnog pregovaranja.

Ta iskustva oblikuju kako djeca razumiju:

„Ovdje pripadam.”

„Mogu utjecati na ono što se događa.”

„Drugi su važni.”

„Možemo nešto učiniti zajedno.”

To utjelovljeno, relacijsko znanje temelj je kasnijeg demokratskog života.

UVJETI KOJI PODRŽAVAJU OSJEĆAJ ZA DEMOKRACIJU

Osjećaj za demokraciju razvija se kada su djeca u okruženjima u kojima mogu:

- osjećati emocionalnu sigurnost - sigurnost djeci omogućuje preuzimanje rizika, izražavanje osjećaja i uključivanje u sudjelovanje
 - sudjelovati kroz višestruke izražajne jezike - gestu, crtanje, modeliranje, kretanje, zvuk, pripovijedanje, a sve to djeci omogućuje doprinos
 - iskusiti vrijeme i tempo koji poštuju njihove ritmove - sporiji i prostraniji ritmovi omogućuju da se značenje i odnosi razvijaju
 - susresti responzivne odgojitelje i učitelje za demokraciju - responzivnost modelira demokratsku pažnju i skrb
 - uključiti se u zajedničke aktivnosti koje zahtijevaju suradnju - zajedničko građenje, maštanje, istraživanje i stvaranje njeguju osjetljivost za druge

Ti uvjeti nisu odvojeni od kurikuluma; oni oblikuju samu teksturu učenja i sudjelovanja.

PREPOZNAVANJE OSJEĆAJA ZA DEMOKRACIJU U PRAKSI

Osjećaj za demokraciju pojavljuje se suptilno i neprekidno u dječjim interakcijama. Odgojitelji i učitelji za demokraciju mogu ga primijetiti kroz:

- dijete koje zastane kako bi dopustilo drugome da govori
- dijete koje prilagodi igru kako bi uključilo nesigurnog vršnjaka
- dvoje djece koji ulaze u zajednički ritam dok crtaju ili se kreću
- dijete koje pruža utjehu ili prepoznaje emociju vršnjaka
- skupinu koja pregovara o značenju priče ili zajedničkog rada
- djecu koja zajedno popravljaju sukob
- zajedničku tišinu koja nosi emocionalnu težinu

Ti su trenuci mali, ali duboki. Oni pokazuju kako djeca osjećaju i odgovaraju na etičke, relacijske i imaginativne dimenzije zajedničkog učenja.

AECED slučaj 14/15: Portugal — rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Tijekom aktivnosti kretanja jedno dijete usporava kako bi uskladilo tempo s vršnjakom koji je nesiguran. Odgojitelj primjećuje tu promjenu i tiho kaže: „Primijetio/primijetila si ritam svojeg prijatelja.” Dijete se nasmiješi, a nesigurni vršnjak se uključuje s više samopouzdanja. Ta mala utjelovljena prilagodba otkriva osjećaj za demokraciju: respozivnost, skrb i relacijsku svjesnost.

OSJEĆAJ ZA DEMOKRACIJU PRILAGOĐEN DOBI

Primjeri u nastavku su pokazatelji, a ne kontrolni popis.

Dob 3–5 godina

Djeca mogu pokazivati osjećaj za demokraciju kada:

- oponašaju ili odražavaju geste drugih kako bi se povezala
- primjećuju da materijali pripadaju svima, a ne samo njima
- pokazuju ranu empatiju („oni su tužni”)
- pridružuju se grupnim ritmovima ili zajedničkom kretanju
- izražavaju nelagodu kada je netko isključen

Dob 6–7 godina

Djeca mogu:

- pregovarati o ulogama ili slijedu u igri
- kombinirati verbalnu i neverbalnu komunikaciju radi rješavanja problema
- primjećivati pravednost („Nije pravedno da samo jedan odlučuje”)
- pokazivati rastuću sposobnost zauzimanja perspektive

Dob 8–10 godina

Djeca mogu:

- obrazlagati razloge svojih izbora
- prepoznavati grupnu dinamiku i emocionalna stanja
- predlagati grupne dogovore
- preuzimati inicijativu u popravljaju sukoba
- graditi zajedničke priče ili projekte uz pažnju prema idejama drugih

Ti primjeri pomažu odgojiteljima i učiteljima za demokraciju prepoznati osjećaj za demokraciju u svakodnevnim trenucima.

ZAŠTO JE OSJEĆAJ ZA DEMOKRACIJU VAŽAN?

Osjećaj za demokraciju priprema djecu za demokratski život razvijanjem:

- empatije i relacijske svjesnosti
- utjelovljenog razumijevanja pravednosti i odgovornosti
- samopouzdanja za doprinos i pregovaranje
- sposobnosti da osjete i odgovore na druge
- sposobnosti za zajedničku maštu i rješavanje problema

Te su sposobnosti ključne za demokratsko sudjelovanje - ne samo kasnije u životu, nego i sada, u svakodnevnom životu učionice.

AELD njeguje te sposobnosti kroz relacijska, estetska i utjelovljena iskustva, čineći demokraciju nečim što djeca žive, a ne samo nečim o čemu uče.

Ovo su primjeri aktivnosti koje su provodila djeca vrtićke dobi u okviru studija slučaja koje je portugalski tim proveo 2024. godine.

6. RESPONZIVNA PEDAGOGIJA

Responzivna pedagogija sposobnost je odgojitelja i učitelja da uoče, protumače i odgovore na dječje postupke, emocije, ritmove i značenja koja se pojavljuju na načine koji uvažavaju demokratske vrijednosti. Ona je središnja za AELD jer modelira relacijsku pažnju, fleksibilnost i skrb potrebne za demokratski život.

Responzivnost ne znači raditi sve što djeca žele; niti podrazumijeva nedostatak strukture. Umjesto toga, odnosi se na kvalitetu uključenosti odgojitelja i učitelja — na to kako se usklađuju, prilagođavaju i suoblikuju iskustva učenja s djecom.

Kroz responzivnost djeca uče da:

- njihovi osjećaji i doprinosi su važni
- važne su i potrebe drugih
- zajedničke aktivnosti razvijaju se kroz uzajamni utjecaj
- značenje se oblikuje zajednički
- sudjelovanje zahtijeva pažnju i skrb

Responzivna pedagogija pretvara svakodnevne interakcije u prilike za njegovanje osjećaja za demokraciju.

ŠTO RESPONZIVNA PEDAGOGIJA ZNAČI U AELD-U?

U AELD-u responzivna pedagogija uključuje:

- usklađivanje s dječjim signalima - primjećivanje gesta, tišina, oklijevanja, uzbuđenja, ritmova i imaginativnih pomaka
- prilagođavanje u trenutku - mijenjanje tempa, materijala, grupiranja ili smjera prema dječjim namjerama koje se pojavljuju
- nježno zadržavanje neizvjesnosti - ostavljanje prostora za istraživanje i nepožurivanje prema unaprijed zadanim ishodima
- podržavanje emocionalnog izražavanja - priznavanje osjećaja kao smislenih doprinosa zajedničkom procesu
- vrednovanje multimodalnih doprinosa - prepoznavanje da se ideje mogu izražavati kroz pokret, crtež, zvuk, igru materijalima ili držanje tijela - ne samo riječima
- poticanje zajedničke odgovornosti: pozivanje djece da zajedno oblikuju aktivnost

Takva responzivnost stvara relacijske uvjete u kojima demokratsko učenje postaje moguće.

UČITELJ KAO SUUČENIK I UTJELOVLJENI SUDIONIČKI

Responzivna pedagogija postavlja odgojitelja i učitelja ne samo kao promatrača nego i kao suučenika koji sudjeluje u zajedničkom stvaranju značenja unutar skupine. To uključuje usmjeravanje pažnje na vlastite tjelesne reakcije - oklijevanje, uzbuđenje, napetost, znatiželju - i njihovo prepoznavanje kao pedagoške informacije. Kada odgojitelji i učitelji otvoreno primjećuju vlastite utjelovljene reakcije, mogu prilagoditi svoju prisutnost i djelovanje kako bi podržali ritmove i potrebe skupine. Takav stav modelira demokratsko sudjelovanje pokazujući da su i odrasli također učenici koji slušaju, prilagođavaju se i suoblikuju iskustvo s djecom.

To jača demokratsku i relacijsku dimenziju responzivnosti te čini utjelovljenu ulogu učitelja jasnije vidljivom.

ZAŠTO JE RESPONZIVNA PEDAGOGIJA VAŽNA ZA DEMOKRACIJU?

Responzivnost provodi demokratske vrijednosti:

- Sloboda: djeca doprinose na načine koji su im autentični
- Jednakost i pravednost: prepoznaju se i uključuju različiti komunikacijski načini
- Responzivnost (kao vrijednost): djeca uče slušati, prilagođavati se i brinuti za druge

Ona također podržava demokratska načela:

- Dijeljenje moći: odgojitelji i učitelji za demokraciju i djeca uzajamno utječu jedni na druge
- Transformirajući dijalog: značenje se razvija kroz interakciju
- Cjelovito učenje: spoznaja, emocija, tijelo i mašta povezani su
- Relacijska dobrobit: usklađenost produbljuje povjerenje

Kroz responzivnu pedagogiju djeca demokraciju doživljavaju kao nešto što se živi u odnosu, a ne samo kao nešto o čemu se govori.

POSTUPCI KOJI ODRAŽAVAJU RESPONZIVNOST

Odgojitelji i učitelji za demokraciju njeguju responzivnost kroz:

- zastajanje - dopuštanje trenutka kako bi se vidjelo što se pojavljuje, umjesto žurbe s ispravljanjem ili usmjeravanjem
- zrcaljenje i pojačavanje - odražavanje djetetove geste, zvuka ili ideje kako bi postali dostupni drugima
- postavljanje otvorenih pitanja

„Što misliš da bi se moglo dogoditi dalje?”

„Primijetio/primijetila sam da si usporio/usporila - zašto?”

„Kako možemo uključiti ideju tvog prijatelja?”

- prilagođavanje tempa i ritma - prepoznavanje kada usporavanje poziva na dublje sudjelovanje
 - uočavanje relacijskih signala - primjećivanje tko oklijeva, tko vodi, kome treba podrška
 - dopuštanje materijalima da „govore” - puštanje djece da istražuju mogućnosti predmeta prije nego što im se ponude objašnjenja

Ti postupci pomažu djeci osjetiti da njihovi doprinosi oblikuju zajednicu.

AECED slučaj 2: Hrvatska — rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje

Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Tijekom aktivnosti pripovijedanja jedno dijete više puta tiho udara mali bubanj, isprva nježno, a zatim sve sigurnije. Umjesto da dijete preusmjeri da „sluša”, odgojitelj primjećuje ritam i kaže: „Zvuči kao da tvoj bubanj ima nešto za reći priči.” Djeca uključuju taj ritam kao otkucaje srca jednoga lika. Responzivni postupak odgojitelja i učitelja preobražava trenutak: djetetova gesta postaje zajednička nit pripovijedanja, a priča skupine mijenja smjer.

UVJETI ZA OMOGUĆAVANJE RESPONZIVNE PEDAGOGIJE

Responzivna pedagogija zahtijeva podržavajuće okruženje i za djecu i za odgojitelje i učitelje za demokraciju.

Ti uvjeti uključuju:

- osjećaj emocionalne sigurnosti - djeca se osjećaju sigurno u doprinošenju idejama; odgojitelji i učitelji za demokraciju samopouzdana prilagođavaju svoje planove kao odgovor
 - dovoljno vremena i prostran tempo - značenje i odnosi razvijaju se polako; responzivnost se ne može požurivati
 - poznate rutine koje dopuštaju varijacije - dosljednost djeci daje sigurnost; fleksibilnost omogućuje responzivnost
 - prilike za multimodalno izražavanje - materijali, kretanje, crtanje, zvuk i dramska igra pozivaju na raznolike doprinose
 - zajedničku odgovornost među odgojiteljima i učiteljima za demokraciju - stručni dijalog pomaže odgojiteljima i učiteljima zajednički tumačiti dječje signale

Ti uvjeti odražavaju nalaze projekta AECED i nacionalnih dijaloga: responzivnost se razvija tamo gdje se odgojitelji i učitelji za demokraciju osjećaju sigurno, podržano i sposobno prilagođavati se.

KAKO RESPONZIVNA PEDAGOGIJA NJEGUJE OSJEĆAJ ZA DEMOKRACIJU

Responzivna pedagogija jača osjećaj za demokraciju pomažući djeci da:

- osjećaju da su viđena i vrednovana
- prepoznaju učinke svojih postupaka
- prilagode se potrebama drugih
- zajednički stvaraju značenje
- emocionalno i imaginativno se uključuju
- sudjeluju u grupnim odlukama
- razvijaju samopouzdanje i relacijsku odgovornost

Na taj način responzivnost postaje demokratska praksa — način zajedničkog života koji je etičan i pažljiv.

7. UVAŽAVAJUĆI POGLED

Uvažavajući pogled temeljni je stav u Estetskom i utjelovljenom učenju za demokraciju (AELD). On opisuje način gledanja na djecu - i bivanja s djecom - koji je utemeljen na otvorenosti, znatiželji i poštovanju. Umjesto procjenjivanja ili kategoriziranja dječjih postupaka, uvažavajući pogled poziva odgojitelje i učitelje da sudjeluju u demokraciji tako da prihvaćaju ono što djeca izražavaju, ozbiljno shvaćaju njihove doprinose i dopuštaju da se značenje pojavi kroz uzajamnu pažnju.

Uvažavajući pogled je demokratski jer potvrđuje urođeno dostojanstvo i agenciju svakog djeteta. On stvara relacijsko ozračje u kojem se djeca osjećaju viđeno, prepoznato i vrijedno povjerenja. Kada odgojitelji i učitelji za demokraciju susreću djecu uvažavajućim pogledom, oni poručuju:

„Tvoja prisutnost je važna.”

„Tvoj doprinos ima značenje.”

„Ovdje pripadaš.”

„Ovo možemo zajedno razumjeti.”

Takav stav otvara prostor za rast osjećaj za demokraciju.

ŠTO JE UVAŽAVAJUĆI POGLED?

Uvažavajući pogled uključuje:

- otvorenost - prihvaćanje dječjih izraza - verbalnih, neverbalnih, emocionalnih, gestualnih - bez unaprijed određenih očekivanja
- znatiželju - propitivanje dječjih značenja, namjera, osjećaja i ritmova
- neosuđivanje / suspenziju prosudbe („dobro”, „pogrešno”, „neprimjereno”) koja sužava dječje mogućnosti
- relacijsku prisutnost - pažnju koja je topla, nenametljiva i responsivna
- sporost i strpljenje - davanje vremena djeci da se izraze i povjerenje da se značenje može postupno razvijati

Uvažavajući pogled nije pasivan; on je aktivno etičko uključivanje. Prepoznaje vrijednost proživljenog iskustva svakog djeteta i podržava zajedničku izgradnju značenja.

UVAŽAVAJUĆI POGLED I NJEGOVA ULOGA U ZAJEDNIČKOM UČENJU

Uvažavajući pogled nije usmjeren samo prema van, prema djeci; on se okreće i prema unutra. Odgojitelji i učitelji vježbaju prihvaćati vlastite tjelesne reakcije - trenutke nesigurnosti, emocionalne promjene ili intuitivne reakcije - kao smislene dijelove susreta učenja. Kada sebe susreću uvažavajućim pogledom, jačaju svoju sposobnost da ostanu otvoreni, znatiželjni i prizemljeni. To samousmjerenom prihvaćanju podržava stav zajedničkog učenja jer odgojiteljima i učiteljima omogućuje da svoje reakcije analiziraju bez osuđivanja i u skladu s time prilagode svoje sudjelovanje. Kada djeca svjedoče odraslima koji se nježno odnose prema vlastitim izrazima, uče da se uvažavajući pogled može primijeniti i na same sebe i na njihove vršnjake, postajući zajednička etika odnosa.

ZAŠTO JE UVAŽAVAJUĆI POGLED VAŽAN ZA DEMOKRACIJU

Demokracija ovisi o sposobnosti da vidimo i budemo viđeni, da prepoznamo druge kao potpuno ljudska bića i da se uključimo u njihove perspektive, emocije i potrebe. Uvažavajući pogled to njeguje u najranijim fazama života.

Kroz uvažavajući pogled djeca uče:

- da njihovi glasovi i geste imaju vrijednost
- da je različitost dobrodošla
- da su perspektive drugih važne
- da je prepoznavanje relacijsko, a ne uvjetovano
- da mogu sudjelovati bez straha od prosudbe
- da demokracija uključuje prisutnost, slušanje i empatiju

U AELD-u uvažavajući pogled stvara emocionalni i relacijski temelj na kojem raste osjećaj za demokraciju.

PRAKTICIRANJE UVAŽAVAJUĆEG POGLEDA U OBRAZOVANJU ZA DEMOKRACIJU

Odgojitelji i učitelji za demokraciju utjelovljuju uvažavajući pogled kroz:

- pažljivu mirnoću - zastajanje prije odgovora kako bi dječji izraz došao do punog izražaja
- blag kontakt očima ili omekšan pogled - ne nametljiv ni zahtjevan, nego otvoren i prijemčiv
- imenovanje onoga što se opaža bez vrednovanja:
 - „Vidim da ti se ruke brzo kreću.”
 - „Čini se da o nečemu razmišljaš.”
 - „Primjećujem da ostaješ blizu svojeg prijatelja.”
- potvrđivanje dječjih načina izražavanja značenja - prihvaćanje geste, pokreta, tišine, crteža ili zvuka kao legitimnih doprinosa
- ostavljanje prostora za oklijevanje - razumijevanje oklijevanja kao nečega smislenog, a ne kao otpora ili nezainteresiranosti
- zrcaljenje bez preuzimanja - odražavanje djetetove radnje ili tona kako bi se signaliziralo prepoznavanje

Te prakse pomažu djeci osjećati se sigurno, vrijedno i povezano.

AECED slučaj 14/15: Portugal - rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Tijekom aktivnosti s glinom jedno dijete više puta utiskuje prste u glinu, ne oblikujući pritom prepoznatljiv oblik. Umjesto da predloži „napravi nešto”, odgojitelj klekne pokraj djeteta i nježno zrcali ritam vlastitim prstima po stolu. Dijete pogleda gore, nasmiješi se i nastavi. Drugo dijete pridružuje se tom ritmu.

Odgojitelj tiho kaže: „Tvoj ritam nas je povezao.”

Ovaj trenutak pokazuje kako uvažavajući pogled:

- prepoznaje djetetov izraz kao smislen
- poziva na povezivanje
- podržava zajedničku agenciju
- njeguje osjećaj za demokraciju kroz relacijsku pažnju

UVJETI KOJI PODRŽAVAJU UVAŽAVAJUĆI POGLED

Uvažavajući pogled razvija se kada okruženje podržava:

- emocionalnu sigurnost - djeca i odgojitelji i učitelji za demokraciju osjećaju se ugodno izražavajući osjećaje bez prosuđivanja
- smanjen pritisak na izvedbu - učenje nije vezano uz trenutačne ishode ili točnost
- sporije ritmove i fleksibilan tempo - daje se vrijeme da se značenje pojavi
- povjerenje i relacijsku toplinu - odgojitelji i učitelji za demokraciju osjećaju podršku i u vlastitoj ranjivosti
- multimodalno sudjelovanje - djeca mogu doprinosti kroz pokret, zvuk, materijale, geste i tišinu

Ti uvjeti odražavaju nalaze iz susreta u kojima su ispitivani prototipni materijali te iz nacionalnih dijaloga s odgojiteljima i učiteljima te nositeljima obrazovnih politika.

KAKO UVAŽAVAJUĆI POGLED PODRŽAVA OSJEĆAJ ZA DEMOKRACIJU

Kada odgojitelji i učitelji za demokraciju prakticiraju uvažavajući pogled, djeca uče:

- obraćati pažnju na druge i poštovati ih
- prepoznati vlastiti utjecaj
- doživljavati sebe kao vrijedne članove skupine
- s pouzdanjem izražavati emocije
- suradnički pregovarati o značenju
- osjećati etičke kvalitete odnosa

Uvažavajući pogled stoga je demokratska gesta: relacijski način gledanja i bivanja viđenim koji pruža temelj za sudjelovanje, empatiju, dijalog i suživot.

8. OBLIKOVANJE OKRUŽENJA ZA AELD U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OSNOVNOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU

AELD se odvija unutar okruženja koja potiču sudjelovanje, maštu, suradnju i relacijsku dobrobit. Fizičke, osjetilne, emocionalne i vremenske kvalitete prostora duboko oblikuju kako djeca doživljavaju sebe, druge i zajednički svijet. AELD okruženje ne određuju posebna oprema ili dekoracija; ono se stvara promišljenim odlukama koje podržavaju demokratske vrijednosti, načela i osjećaje.

U ranom i predškolskom odgoju i osnovnoškolskom obrazovanju čak i male prilagodbe okruženja mogu promijeniti način na koji djeca doprinose, susreću jedni druge i zajedno stvaraju značenje.

ŠTO JE AELD OKRUŽENJE?

AELD okruženje je ono koje:

- prihvaća višestruke izražajne jezike - prostori, materijali i rutine omogućuju djeci komuniciranje kroz geste, pokret, zvuk, crtanje, modeliranje, pripovijedanje i tišinu
- podržava relacijsku dobrobit - raspored prostora potiče povezanost, sigurnost i mogućnosti da djeca vide i budu viđena
- potiče istraživanje i zajedničku odgovornost- djeca mogu utjecati na to kako se materijali koriste, kako se aktivnosti razvijaju i kako zajednički projekti poprimaju oblik
- nudi osjetilno i estetsko bogatstvo - teksture, boje, zvukovi i materijali potiču znatiželju i stvaranje značenja
- omogućuje fleksibilnost u tempu i smjeru - vrijeme i prostor prilagođavaju se idejama koje nastaju i dječjim ritmovima
- smanjuje pritisak da se nešto napravi „ispravno” - djeca se osjećaju slobodnima izražavati bez straha da će biti procjenjivana prema točnosti

Oblikovati AELD okruženje znači stvarati uvjete u kojima osjećaj za demokraciju može pustiti korijen kroz svakodnevna iskustva pripadnosti, sudjelovanja i zajedničkog stvaranja.

OBILJEŽJA OKRUŽENJA KOJA PODRŽAVAJU AELD

AELD okruženja uključuju kvalitete, a ne čvrste propise. Ti uvjeti odražavaju nalaze iz susreta u kojima su ispitivani prototipni materijali te iz nacionalnih dijaloga s odgojiteljima i učiteljima te nositeljima obrazovnih politika.

A. Sudjelovanje i su-odgovornost - djeca bi trebala moći birati kako će ući u aktivnosti, oblikovati materijale i utjecati na zajedničke procese.

B. Multimodalnost i materijalni poticaji - materijali nude više ulaznih točaka: slaganje, savijanje, kotrljanje, ocrtavanje, balansiranje, preoblikovanje i oživljavanje. Oni prihvaćaju različite načine doprinosa. To podržava pravednost i uključivost: djeca s različitim komunikacijskim stilovima pronalaze smislene načine sudjelovanja.

C. Relacijska dobrobit - način na koji je prostor postavljen oblikuje kako se djeca odnose jedni prema drugima. Stolovi za male skupine ili podne površine, jasne ali fleksibilne zone (npr. tepisi, niske police) i prostori u kojima svi mogu vidjeti jedni druge podržavaju povezanost i osjećaj pripadnosti. Udobni kutci za dvoje ili troje djece i jasni prolazi za kretanje po prostoriji pomažu djeci ostati reguliranima i prilagoditi se prisutnosti drugih.

D. Mašta i zauzimanje perspektive - predmeti, slike, sjene, svjetlo, zvuk i prirodni materijali potiču djecu da gledaju svijet iz različitih kutova i stvaraju zajedničke priče ili projekte.

E. Vremenska fleksibilnost - demokracija zahtijeva vrijeme. Spora pedagogija, otvoreni poticaji i vraćanje na rad omogućuju djeci produbljivanje istraživanja i relacijskog usklađivanja s drugima.

F. Uvažavajuće ozračje - emocionalna klima šalje poruku da su svi doprinosi dobrodošli. To uključuje način na koji se materijali uvode, kako se postupa s napetošću i kako odgojitelji i učitelji za demokraciju modeliraju znatizelju umjesto prosudbe.

OBLIKOVANJE PARTICIPATIVNIH PROSTORA ZA UČENJE

Prostori za učenje mogu aktivno podržavati demokratsko sudjelovanje kada:

- su materijali dostupni - djeca mogu samostalno dohvatiti, odabrati, kombinirati i vratiti predmete
- postoje zajedničke površine - veliki stolovi, prostor na podu ili vanjski prostori - koje podržavaju zajedničko stvaranje značenja
- granice su mekane - djeca se mogu uključivati i izlaziti iz aktivnosti bez ometanja ili kazne
- postoje mjesta za mirnoću - niše, jastuci ili tihi kutci koji djeci omogućuju da se povuku i promatraju prije uključivanja
- okruženje je prilagodljivo - namještaj, materijali i rasporedi mogu se responzivno mijenjati prema dječjim namjerama
- vizualni šum je smanjen - miran prostor olakšava uočavanje suptilnih gesta i emocionalnih nijansi

Takvi oblikovni izbori pomažu djeci osjetiti da je učionica prostor koji mogu oblikovati - a ne samo nastanjivati.

DIZAJN OSJETLJIV NA DOB (3–10 GODINA)

Temeljna načela ostaju ista, ali se okruženja prilagođavaju razvojnim potrebama:

Dob 3–5 godina

- meke granice, osjetilno bogati materijali
- veliki prostori za kretanje
- područja za paralelnu igru i postupno uključivanje
- rekviziti za imaginativnu preobrazbu

Dob 6–7 godina

- mješoviti materijali za građenje i pripovijedanje
- zajedničke površine za suradnički rad
- prostori koji omogućuju i grupno i individualno istraživanje

Dob 8–10 godina

- zone za dugotrajniji projektni rad
- materijali koji podržavaju zauzimanje perspektive i pregovaranje
- površine za zajedničko planiranje, mapiranje ili dokumentiranje ideja

POZICIJA ODGOJITELJA ILI UČITELJA U AELD OKRUŽENJU

Okruženja također oblikuju gdje se odgojitelji i učitelji za demokraciju smještaju i kako se uključuju.

Responzivno pozicioniranje u okruženju uključuje:

- sjedenje ili klečanje na dječjoj razini
- sporo kretanje kako bi se smanjilo ometanje
- promatranje prije interveniranja
- korištenje blizine za podršku sigurnosti bez kontrole
- dopuštanje djeci da priđu odgojitelju i učitelju kada su spremna
- pozicioniranje sebe tako da se suptilno uključe i nesigurna djeca

Ti izbori modeliraju demokratsku pažnju i skrb.

Skupina djece počinje slagati slobodne materijale na podu. Jedno dijete oklijeva na rubu. Budući da su materijali široko raspoređeni, s otvorenim prolazima, dijete se može postupno uključiti. Odgojitelj i učitelj nježno zrcali djetetov tempo, nudeći mu jedan komad bez pritiska. Uskoro dijete doprinosi novim uzorkom koji skupina uključuje. Okruženje je podržalo preuzimanje odgovornosti, uključivost i relacijsku svjesnost - ključne aspekte osjećaj za demokraciju.

AECED slučaj 1: Hrvatska - rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

SIGURNOST I RESPONZIVNOST

AELD okruženja podržavaju i odgojitelje i učitelje i djecu u promicanju demokracije. Prema AECED „terenskim ispitivanjima“, odgojitelji i učitelji za demokraciju sigurnije provode responzivnost i uvažavajući pogled kada:

- prostori smanjuju bihevioralni stres
- tempo se smije usporiti
- moguća je suradnja s još jednom odraslom osobom
- okolišne rutine podržavaju prijelaze
- materijali potiču istraživačku, a ne natjecateljsku uporabu

Stvaranje okruženja koje smanjuje pritisak pomaže odgojiteljima i učiteljima za demokraciju da preuzmu relacijske rizike i modeliraju demokratsku otvorenost.

9. SVAKODNEVNE PRAKSE KOJE DEMOKRACIJU ČINE ŽIVOM

Svakodnevne prakse su mikrotrenuci i ponavljajuće rutine u kojima djeca doživljavaju demokraciju kao nešto proživljeno. Te prakse ne zahtijevaju posebne projekte ni složene intervencije. One nastaju kroz pokret, ritam, geste, maštu, dijalog i suradnju.

AELD pomaže odgojiteljima i učiteljima za demokraciju da primijete te trenutke, imenuju njihov demokratski potencijal i njeguju uvjete za rast osjećaja za demokraciju. Svakodnevne prakse su mjesta na kojima demokratske vrijednosti i načela postaju vidljivi, osjetni i zajednički.

Sljedeće kategorije odražavaju prakse opažene na terenskim lokacijama i objedinjene u projektu AECED.

ZAJEDNIČKO STVARANJE ZNAČENJA

Djeca zajedno stvaraju značenje kroz igru, razgovor, crtanje, pokret i istraživanje materijala. Zajedničko stvaranje značenja njeguje demokratski život jer zahtijeva slušanje, pregovaranje, prilagodbu i prepoznavanje višestrukih perspektiva.

Kako to izgleda:

- djeca zajedno oblikuju priče ili prikaze
- značenje se razvija dok djeca odgovaraju na ideje drugih
- materijali se koriste za pregovaranje o značenjima koja nastaju
- odgojitelji i učitelji za demokraciju podržavaju proces bez određivanja ishoda

EMOCIONALNA I RELACIJSKA SVIJEST

Osjećaj za demokraciju raste kada djeca mogu osjetiti vlastite emocije, prepoznati osjećaje drugih i sudjelovati u grupnoj klimi u kojoj su emocije dobrodošle, a ne ispravljane.

Kako to izgleda:

- djeca imenuju ili pokazuju emocije na multimodalne načine
- odgojitelji i učitelji za demokraciju potvrđuju osjećaje i pomažu ih uključiti u grupni proces
- emocionalni tonovi (uzbuđenje, napetost, oklijevanje) oblikuju zajedničko razumijevanje
- sukobima se pristupa kao prilikama za popravljavanje odnosa i učenje

Dijete postaje frustrirano tijekom igre građenja i odguruje materijale. Umjesto da zaustavi aktivnost, odgojitelj i učitelj klekne i tiho kaže: „Vidim da je nešto bilo teško.” Drugo dijete dodaje: „Hajdemo pokušati zajedno.” Skupina usporava, prilagođava ritam i nastavlja. Emocionalno izražavanje postaje dio zajedničkog rada, a ne ometanje.

AECED slučaj 2: Hrvatska — osnovnoškolsko obrazovanje.
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

MULTIMODALNO SUDJELOVANJE

Djeca demokratski sudjeluju kroz mnoge izražajne jezike: geste, pokret, crtanje, ritam, zvuk, pogled i tišinu. Prepoznavanje tih načina ključno je za pravednost i uključivost.

Kako to izgleda:

- djeca neverbalno doprinose idejama
 - odgojitelji i učitelji za demokraciju tumače geste, obrasce i ritmove kao smislene doprinose
 - materijali pozivaju na raznolike načine sudjelovanja
 - aktivnosti omogućuju različite tempoe, intenzitete i oblike izražavanja

SU-ODGOVORNOST

Djeca doživljavaju su-odgovornost kada su njihovi postupci važni, te kada uzimaju u obzir učinak svojih postupaka na druge i na zajedničke aktivnosti.

Kako to izgleda:

- djeca organiziraju materijale, definiraju uloge ili predlažu promjene
- male odluke (smještaj, tempo, grupiranje) utječu na aktivnost
- odgojitelji i učitelji za demokraciju slijede dječje inicijative i podržavaju zajedničku agenciju
- odgovornost se osjeća, a ne nameće

U scenariju igre uloga djeca odlučuju izmjenjivati tko drži „kartu” kako bi svatko imao priliku voditi skupinu. Odgojitelj i učitelj imenuje demokratski čin: „Podijelili ste vodstvo tako da nam svi mogu pomoći voditi nas.” Djeca doživljavaju vodstvo kao nešto raspodijeljeno, a ne posjedovano.

AECED slučaj 2: Hrvatska - osnovnoškolsko obrazovanje.
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Prikaz koji ilustrira više izražajnih načina kroz koje djeca mogu sudjelovati u demokratskom učenju, uključujući crtanje, gestu, tišinu, zvuk, ritam, pokret, promatranje i pripovijedanje. Djeca mogu sudjelovati na mnogo načina, uključujući crtanje, geste, tišinu, zvuk, ritam, promatranje, pokret i pripovijedanje.

MAŠTA I MULTI-PERSPEKTIVNOST

Imašta omogućuje djeci ulazak u simboličke svjetove, istraživanje različitih gledišta i stvaranje alternativnih mogućnosti. To njeguje empatiju i fleksibilno mišljenje - ključne demokratske dispozicije.

Kako to izgleda:

- djeca zamišljaju predmete, uloge ili situacije iz novih kutova
- dramska, pripovjedna ili vizualna igra otvara mogućnosti za višestruke perspektive
- odgojitelji i učitelji za demokraciju podupiru zauzimanje perspektive nježnim pitanjima

Dok čita slikovnicu, jedno dijete kaže: „Možda je drvo tužno jer nitko ne sjedi ispod njega.” učitelj odgovara: „Što bi mu moglo pomoći da se osjeća bolje?” Djeca zajedno zamišljaju rješenja. Zauzimanje perspektive pojavljuje se kroz imaginativno uključivanje.

AECED slučaj 14/15: Portugal - rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

VRIJEME, RITAM I POVRATAK

Demokratsko sudjelovanje zahtijeva vrijeme - vrijeme za osjetiti, promatrati, zamišljati, pregovarati i popravljati. Kada odgojitelji i učitelji za demokraciju uspore tempo, djeca mogu ući u zajednički ritam koji podržava dublju uključenost.

Kako to izgleda:

- vraćanje radu kroz više dana ili tjedana
- usporavanje prijelaza radi podrške relacijskoj sinkronizaciji
- omogućavanje stanki za refleksiju ili emocionalnu integraciju

Djeca započinju zajedničku skulpturu, ali zastaju kada nisu sigurna kako nastaviti. Odgojitelj i učitelj predlaže povratak sutra. Kada se vrate radu, djeca nalaze nove ideje i ritmove. Taj polagani povratak omogućuje da se demokratsko stvaranje značenja postupno razvija.

AECED slučaj 2: Hrvatska – osnovnoškolsko obrazovanje.
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

UVAŽAVAJUĆI POGLED U PRAKSI

Uvažavajući pogled postaje vidljiv u svakodnevnim rutinama i interakcijama. On tvori emocionalni temelj demokratskog sudjelovanja.

Kako to izgleda:

- geste, izrazi i tišine dočekuju se s uvažavanjem
- odgojitelji i učitelji za demokraciju imenuju dječje doprinose bez prosuđivanja
- djeca se međusobno zrcale sa zanimanjem

Dijete izdaleka tiho promatra vršnjake. Odgojitelj i učitelj prilazi malo bliže i nježno kaže: „Ti primjećuješ sve.” Dijete se polako pridružuje. Prepoznavanje, a ne pritisak, poziva na sudjelovanje.

AECED slučaj 14/15: Portugal - rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Svakodnevne prakse su mjesta na kojima demokracija pušta korijen u dječjem iskustvu. Kroz zajedničko stvaranje značenja, emocionalno usklađivanje, multimodalno sudjelovanje, agenciju, maštu, tempo i uvažavajući pogled djeca počinju razumijevati sebe kao doprinositelje zajedničkom svijetu. Te prakse čine proživljeni temelj osjećaj za demokraciju.

S vremenom djeca mogu naučiti pružati uvažavajući pogled jedni drugima - prihvaćati razlike, primjećivati emocije i ritmove vršnjaka te preuzimati zajedničku odgovornost za suoblikovanje sigurne klime za učenje.

10. POTICAJI ZA REFLEKSIJU ODGOJITELJA I UČITELJA

AELD prepoznaje da je refleksivna uključenost odgojitelja i učitelja za demokraciju jednako važna kao i dječje sudjelovanje. Odgojitelji i učitelji za demokraciju oblikuju relacijsku i emocionalnu klimu učionice, tumače dječje izraze i donose pedagoške odluke koje utječu na to kako se demokracija živi u svakodnevnim interakcijama.

Ovaj dio podržava odgojitelje i učitelje za demokraciju u uočavanju, tumačenju i produbljivanju vlastite prakse kroz refleksiju - individualno i zajednički - uz očuvanje emocionalnih i relacijskih temelja potrebnih za demokratski rad.

Profesionalno učenje u AELD-u nije tehnički proces; ono je relacijsko, utjelovljeno i refleksivno putovanje utemeljeno na skrbi, znatiželji i zajedničkom istraživanju.

ZAŠTO JE REFLEKSIJA VAŽNA ZA DEMOKRACIJU?

Odgojitelji i učitelji za demokraciju koji prakticiraju refleksiju pokazuju:

- poniznost
- otvorenost
- odgovornost
- empatiju
- spremnost na prilagodbu
- sposobnost sagledavanja višestrukih perspektiva

To su ključne demokratske dispozicije - djeca ih uče gledajući kako one žive u drugima.

Refleksija pomaže odgojiteljima i učiteljima za demokraciju njegovati okruženja za učenje u kojima se osjećaj za demokraciju može pojaviti prirodno, nježno i autentično.

REFLEKSIJA KAO DEMOKRATSKA PRAKSA

Refleksija omogućuje odgojiteljima i učiteljima za demokraciju da prepoznaju kako:

- njihovi odgovori utječu na dječju agenciju i pripadnost
- emocionalna i relacijska dinamika oblikuju učenje
- osjećaj za demokraciju nastaje kroz male geste
- njihove vlastite pretpostavke, osjećaji i navike utječu na skupinu
- uvjeti u učionici podržavaju ili ograničavaju uključivost

Refleksija je demokratska jer uključuje obraćanje pozornosti na složenost, slušanje višestrukih perspektiva (uključujući dječje) i pristupanje neizvjesnosti s otvorenošću.

Odgojitelji i učitelji za demokraciju modeliraju osjećaj za demokraciju reflektirajući ne kako bi sebe procjenjivali, nego kako bi razumjeli, rasli i odgovarali s pažnjom.

REFLEKSIVNE TOČKE U AELD-U

Ove orijentacije podržavaju odgojitelje i učitelje za demokraciju u prepoznavanju demokratskog potencijala u svakodnevnoj praksi.

- Znatiželja umjesto sigurnosti: pitati „Što bi ova gesta mogla značiti?” umjesto „Koje je točno tumačenje?”
 - Usklađenost s emocijom: prepoznavati osjećaje - dječje i vlastite - kao smislene informacije
 - Pažnja na relacijske obrasce: primjećivati tko se uključuje, tko oklijeva, tko vodi, a tko se povlači
 - Svijest o tempu: opažati kada usporavanje otvara prostor za sudjelovanje
 - Nježno zadržavanje oklijevanja: razumijevati oklijevanje kao demokratski signal, a ne kao neuspjeh
 - Prepoznavanje vlastitog utjecaja: uvidati da prisutnost, glas i kretanje odgojitelja i učitelja oblikuju ekologiju učenja

Te orijentacije njeguju refleksivnu sposobnost koja je ključna za responzivnu pedagogiju.

ALATI ZA REFLEKSIJU

A. Refleksija o vrijednostima i načelima

- Kako sam danas podržao/podržala slobodu, pravednost i responzivnost?
- Kada su djeca pokazala dijeljenje moći ili zajedničku agenciju?
- Kako se pojavio transformirajući dijalog

B. Refleksija o osjećaju za demokraciju

- Kada je dijete pokazalo brigu, pravednost ili osjetljivost prema drugima?
- Koje su male geste signalizirale pripadnost ili isključenost?
- Kako su emocije oblikovale sudjelovanje skupine?

C. Refleksija o responzivnoj pedagogiji

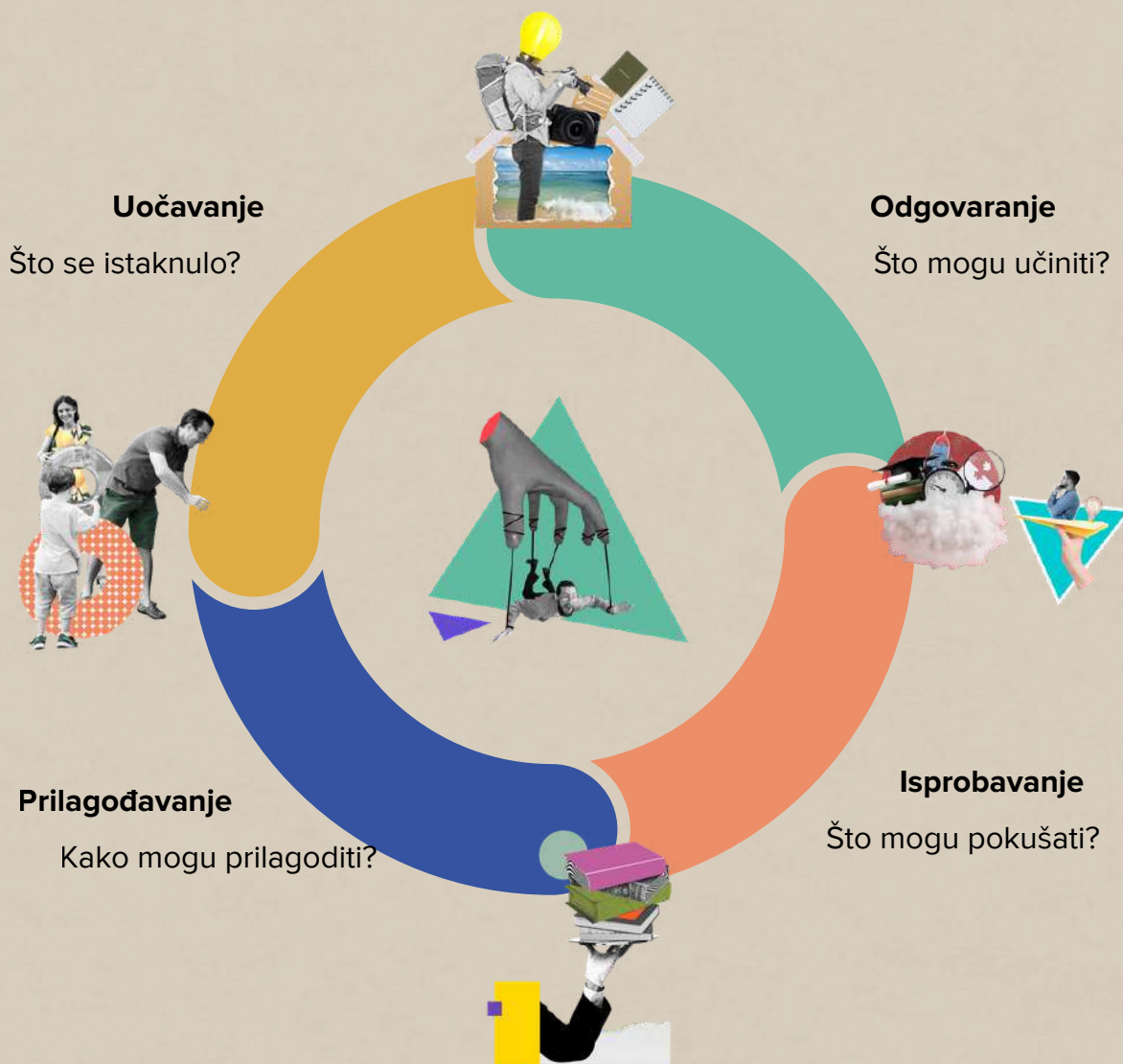
- Koje sam dječje signale danas primijetio/primijetila?
- Kako sam kao odgovor prilagodio/prilagodila tempo, materijale ili pozicioniranje?
- Kada sam odlučio/odlučila zastati, pričekati ili drukčije protumačiti?

D. Refleksija o uvažavajućem pogledu

- Kada sam prakticirao/prakticirala prihvatanje umjesto procjene?
- Kako sam prihvatio/prihvatila neverbalne doprinose?
- Kako su djeca reagirala kada sam im ponudio/ponudila prepoznavanje?

Ti poticaji pomažu odgojiteljima i učiteljima za demokraciju postati svjesnijima demokratskog potencijala koji je već prisutan u njihovim svakodnevnim izborima.

CIKLUS REFLEKSIJE ODGOJITELJA I UČITELJA

Uočavanje → Odgovaranje → Isprobavanje → Prilagođavanje

Jednostavni ciklus refleksije koji podržava svjesnost odgojitelja i učitelja o demokratskoj praksi. Ciklus potiče uočavanje, odgovaranje, isprobavanje novih pristupa i prilagođavanje prakse na temelju dječjih odgovora.

PROFESIONALNO UČENJE KAO ZAJEDNIČKO ISTRAŽIVANJE

AELD najbolje uspijeva kada je profesionalno učenje zajedničko. Odgojitelji i učitelji za demokraciju u AECED terenskim ispitivanjima više su puta naglasili da demokratska praksa zahtijeva emocionalnu i relacijsku podršku.

Zajedničko istraživanje omogućuje odgojiteljima i učiteljima za demokraciju da:

- dijele nesigurnost i ranjivost bez prosuđivanja
- zajedno tumače dječje izraze
- prepoznaju obrasce kroz različite učionice
- njeguju zajednički jezik oko AELD-a
- osjećaju podršku u eksperimentiranju s demokratskim praksama
- normaliziraju preuzimanje rizika i pedagoške inovacije

AECED slučaj 14/15: Portugal - rani i predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
Praktični primjer koji pokazuje kako se osjećaj za demokraciju pojavljuje kroz dječje utjelovljene, relacijske i imaginativne interakcije u svakodnevnom životu učionice.

Dvoje odgojitelja za demokraciju pregledava kratku video snimku djece koja slažu materijale. Jedan primjećuje suptilno oklijevanje jednog djeteta; drugi opaža ritmički obrazac između dvoje djece. Razgovaraju o tome kako bi sljedeći put mogli odgovoriti. Kroz dijalog proširuju međusobnu percepciju i produbljuju razumijevanje.

CSIGURNOST I PROFESIONALNI RAST

Kroz terenske lokacije i nacionalne dijaloge odgojitelji i učitelji za demokraciju naglašavali su potrebu za sigurnošću, vremenom i povjerenjem kako bi se mogli uključiti u demokratsku pedagogiju.

Profesionalno učenje podržano je kada:

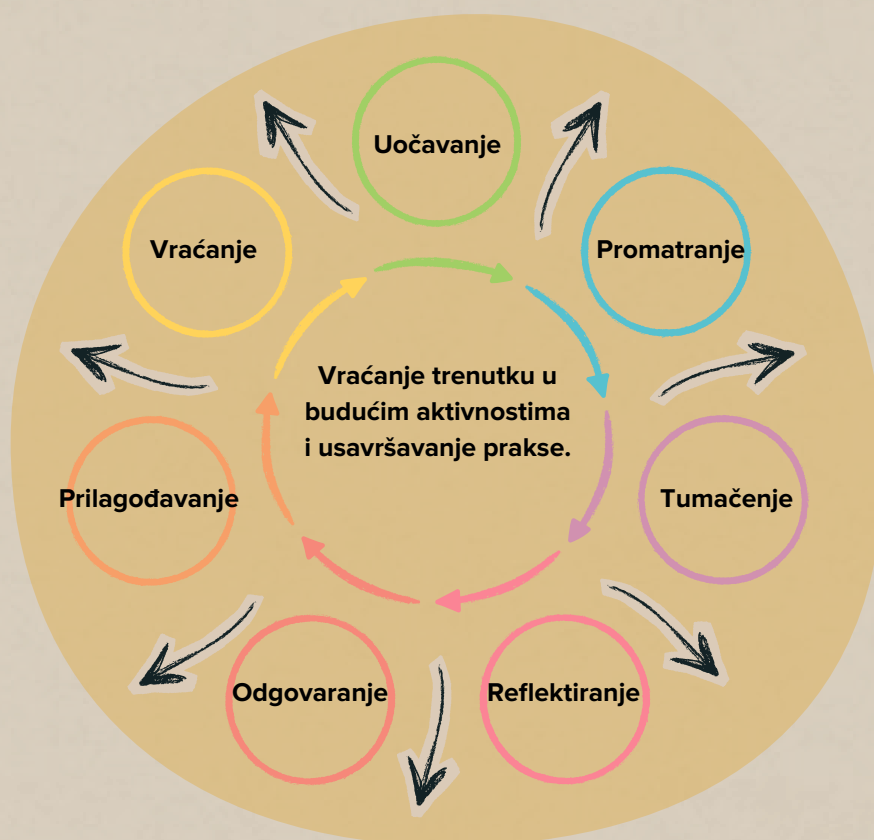
- odgojitelji i učitelji za demokraciju osjećaju emocionalnu sigurnost - mogu izražavati sumnje, pitanja i nelagodu bez straha od prosuđivanja
 - vrijeme je zaštićeno za refleksiju - kratke, redovite refleksivne stanke učinkovitije su od povremenih dugih susreta
- vodstvo cijeni demokratsku praksu - podržavajuće vodstvo daje legitimitet eksperimentiranju i blagim prilagodbama rutina

- potiče se suradnička kultura - zajednička refleksija pomaže odgojiteljima i učiteljima vidjeti dalje od vlastitih perspektiva i promiče demokraciju
- eksperimentiranje je normalizirano - isprobavanje, vraćanje i usavršavanje praksi ključni su za AELD

Ti uvjeti stvaraju demokratsko tlo u kojem odgojitelji i učitelji za demokraciju mogu rasti zajedno s djecom.

CIKLUSI PROFESIONALNOG UČENJA

Odgojitelji i učitelji za demokraciju produbljuju svoju praksu kroz kratke, ponovljive cikluse:

Uočavanje → Promatranje → Tumačenje → Odgovaranje → Reflektiranje → Prilagođavanje → Vraćanje

Dijagram ciklusa koji prikazuje profesionalno učenje u AELD-u. Pokazuje kako se odgojitelji i učitelji za demokraciju uključuju u trajne cikluse uočavanja, tumačenja, odgovaranja, reflektiranja, prilagođavanja i vraćanja praksi, odražavajući demokratske procese pažnje, dijaloga i kontinuiranog učenja.

11. ZAKLJUČAK: ESTETSKA I UTJELOVLJENA PRAKSA DEMOKRACIJE OD RANE DOBI

AELD poziva odgojitelje i učitelje za demokraciju da svakodnevni život učionice vide kao prostor u kojem se demokracija može živjeti, osjećati i prakticirati od samog početka djetetova obrazovnog puta. Demokracija ne nastaje samo kroz formalna pravila ili apstraktne ideje; ona raste kroz male, relacijske i utjelovljene susrete koji oblikuju kako se djeca povezuju jedni s drugima i sa svijetom.

Kroz ove Smjernice istraživali smo kako demokratske vrijednosti, načela, osjećaj za demokraciju, responzivna pedagogija i uvažavajući pogled poprimaju oblik u okruženjima ranog i predškolskog odgoja i osnovnoškolskog obrazovanja. Pokazali smo kako jednostavne rutine, istraživanje materijala, zajedničke priče, kolektivni ritmovi i trenuci oklijevanja ili popravljavanja odnosa djeci nude prilike da iskuse pripadnost, pravednost, odgovornost i skrb.

AELD nije dodatni kurikulum ni skup aktivnosti koje treba provesti. To je način gledanja, bivanja s djecom i odgovaranja na djecu koji poštuje njihovu agenciju i podržava njihovo sudjelovanje u zajedničkom svijetu. Utemeljen je na pažljivosti, relacijskoj toplini i uvjerenju da svaka gesta ili doprinos - ma koliko malen - može promijeniti način na koji skupina zajedno uči i živi.

Za odgojitelje i učitelje prakticiranje AELD-a znači ulazak u refleksivan i relacijski stav. Ono traži znatiželju, strpljenje, osjetljivost i hrabrost za duboko slušanje. Poziva odgojitelje i učitelje za demokraciju da uspore, primijete dječje izraze, slijede ideje koje se pojavljuju i zajedno sa skupinom stvaraju značenje. Taj rad ponekad može djelovati ranjivo, no upravo ta otvorenost stvara uvjete za procvat demokratskog učenja.

Njegujući osjećaj za demokraciju kroz estetsko i utjelovljeno iskustvo, odgojitelji i učitelji za demokraciju pomažu djeci razviti temelje demokratskog života: empatiju, zauzimanje perspektive, zajedničku odgovornost i sposobnost zamišljanja i izgradnje svjetova zajedno.

Prakse opisane u ovim Smjernicama ne teže savršenstvu. One teže prisutnosti - i načinu obraćanja pažnje djeci koji prepoznaje demokratski potencijal svakodnevnih trenutaka. Sa svakom gestom, pričom, stankom, ritmom, neslaganjem ili kreativnom suradnjom djeca uče što znači sudjelovati u zajednici koja cijeni njihov glas i njihov način bivanja.

AELD nudi odgojiteljima i učiteljima za demokraciju put za njegovanje tih iskustava s namjerom i pažnjom. Dok djeca istražuju, stvaraju, osjećaju i povezuju se, počinju oblikovati demokratske dispozicije koje će ih pratiti kroz život. Kroz taj rad demokracija postaje ne samo budući ideal, nego nešto što se živi sada, u zajedničkom životu učionice.

KORIŠTENJE PRIRUČNIKA

Pogledajte Prateći praktični priručnik (poveznica/QR bit će umetnuti) za priloge, predloške i kartice aktivnosti. Pozvani ste istraživati ih kao potporu u planiranju, vođenju i reflektiranju - birajući ono što vam odgovara, prilagođavajući ono što vam je potrebno i vraćajući im se kako se vaša praksa razvija.

